

ERDÉLY NEMZETISÉGI VISZONYAI.

Sajátos táji, néprajzi, művelődéstörténeti, politikai és történelmi viszonyok határozzák meg Erdélyt. Erdély neve tehát nemcsak területet jelent nekünk, nemcsak népet, vagy népeket, de nem is pusztán bizonyos történelmi események színhelyét, vagy tárgyát. Erdély a Magyar Medencében egy sajátos arculatú és sajátos életű táj, mely egy csomó megfogható s még több megfoghatatlan tulajdonsággal egyéni életet él. Volt, van és lesz és különleges problémáival minduntalan jelentkezik.

Van egy földrajzilag elég zárt egységet mutató táj: az Erdélyi Medence s az azt körülvevő hegységek. Ám e különvált táj határai nem mindenhol élesek és világosak s a politikai Erdély igen sokszor túllépte a szoros földrajzi ke-

retek. De e sajátos és más vidékektől eléggé elkülöníthető táj egymaga még nem jelenti Erdélyt.

Nem határozhatjuk meg Erdélyt tisztán néprajzi alapon sem. Annál kevésbbé, mert e területet három egymástól elég élesen elkülönülő főbb népcsoport lakja s egy csomó kisebb töredék. A három főbb nemzetiségen belül azonban további „tájtípusokat“ találunk. Ámde minden típus és minden csoport sok olyan jellegzetes tulajdonságot hordoz, ami megkülönbözteti őt a hasonló fajú, de az erdélyi tájon kívül élő testvéreitől.

Művelődési szempontból is joggal beszélhetünk erdélyi szellemről, sajátos kultúráról, mely ugyan más-másképen és mérvben jelentkezik az egyes népcsoportoknál s melynek ismérvei nehezen határozhatók meg, de vannak s mint különbségek — más kultúrákkal szemben — jelentkeznek. A határok azonban e téren sem tiszták és szellemtudományi módszerekkel is nehéz volna Erdély fogalmát meghatározni.

Nem lehet tisztán politikai értelmet sem adni Erdély fogalmának. E terület ugyanis a legkülönbözőbb politikai formák és keretek között élte életét más és más határok között, változott befelé a közösségi élet berendezkedése, kifelé a közjogi viszonyok és politikai állás és szerep. Erdély mégis mindig volt, amióta Középeurópa részletes történetét ismerjük, akkor is, amikor sem közjogilag, sem közigazgatásilag külön testet nem jelentett.

Nem a határozott földrajzi keret, nem a lakosság bizonyos etnikai tulajdonságai, nem egyfajta életmód, nem azonos kultúra, egységes politikai szervezet teszik Erdélyt, hanem mindezen faktorokból s még egy csomó másból együttvéve valami. Egy különleges életkeret s az életkereten belül a közösség egyéni — más közösségektől különböző — sorának tudata jelenti az erdélyi öntudatot, mely tudva, vagy tudat alatt, generációkon keresztül minden ittélő népcsoport fiaiba beleivódott. E lelki diszpozícióból s a közös történelem hagyományaiból táplálkozó kultúra határozza meg a természeti adottságok mellett Erdély fogalmát. A külön történelmi szerep természetes alapjait a különleges földrajzi viszonyok adták, a táj különleges történelmi fejlődése pedig tovább hatott népeinek gondolkodására, életfelfogására, törekvéseire s ez a nevelődés aztán a sajátos táji jelleg erősebb kidomborodását eredményezte. így zárult be a kölcsönhatások köre.

De nehogy tévedésbe essünk, nem a testvéries együttélés és az egymást önzetlenül támogató összeműködés szükségességének átérzését jelenti ez az erdélyi öntudat, amint azt romantikus hajlandóságú s felületes nézők felfedezni igyekeznek. A valóság sokkal inkább az egymással való versengésre, hadakozásra mutat sok példát. Az erdélyi

politika jeles feladata éppen az, hogy az egymás ellen rugtató erőket mederben tartja, a belső versengést szabályozott keretek közé szorítja s az együttes feladatok ellátására megszervezi, alkalmassá teszi Erdély népeit. Csak ilyen megszervezés alapján tudja aztán Erdély a maga közép-európai s elsősorban a Kárpát-Medencében őt megillető s reá háruló szerepét és feladatát betölteni.

A különböző irányokból és különböző korokban Erdélybe bevándorolt népek más és más vidékeken telepedtek le, egymástól eltérő életmódot folytattak és folytatnak, mások a foglalkozási viszonyaik, társadalmi tagozódásuk, különböző a kultúrnívójuk. Ennek megfelelően Erdély politikai életében is más és más volt az egyes nemzetiségek szerepe. A XIX. századig sikerült az Erdélyt lakó nemzetiségek egymásközi viszonyait úgy rendezni, hogy a belső erőegyensúly biztosítva legyen. A XIX. század folyamán azonban ez az erőegyensúly megbomlott s a nemzetiségi ellentétek döntő szerepet kaptak Erdély sorsának további alakulásában. Ahhoz, hogy e különös sorsú terület jövő fejlődése biztosítható legyen, ma elsősorban ezen belső nemzetiségi ellentétek kiküszöbölésére van szükség, vagyis meg kell találni Erdély belső nemzetiségi alkotmányának azt a formáját, amely a nemzetiségi erők egyensúlyát újra hosszabb időre biztosítani tudja. Ez a cél csak úgy érhető el, ha a nemzetiségi viszonyokkal azok, akik e terület sorsát irányítják, nemcsak általánosságban, hanem legapróbb részleteiben is és mindenféle vonatkozásban tisztába jönnek és ezen ismeretek birtokában keresik Erdély történelmi tradícióiból kiindulva a nemzetiségi együttélés biztosításának modern formáit.

Hangsúlyoznom kell azonban még egyszer, hogy Erdély problémája nem pusztán nemzetiségi probléma, hogy Erdély különleges tradíciókkal bíró történelmi test és sajátos élete száz és száz más vonatkozással kapcsolódik a Kárpát-Medence s ezen keresztül Középeurópa életébe.

A Romániához csatolt egész Magyarországi terület terjedelme 103.093 km², lakossága 1910-ben 5,237.467 fő volt, ebből

román	2,829.454 (53.8%)
magyar	1,661.805 (31.6%)
német	564.789 (10.7%)
szerb	52.084 (1.0%)
tót	31.028 (0.6%)
rutén	20.482 (0.4%)
egyéb	97.825 (1.9%)

Az 1930. évi román népszámlálás a lakosság nemzetiségét kétféleképpen is megállapította („anyanyelv” és „faji eredet” alapján) s Erdély területén a következő helyzetet találta:

	Lakosság anyanyelve 1000 lélekben %-ban		Lakosság faji eredete 1000 lélekben %-ban	
Román	3.237	58.3	3.209	57.8
Magyar	1.483	26.7	1.355	24.4
Német	543	9.8	545	9.8
Jiddis, ill. zsidó	111	2.0	178	3.2
Cigány	46	0.8	108	2.0
Cseh-szlovák ..	42	0.8	46	0.8
Szerb-horvát ..	42	0.8	45	0.8
Rutén-orosz ..	29	0.5	36	0.7
Bulgár	10	0.2	12	0.2
Egyéb	7	0.1	16	0.3
Összesen:	5.550	100.0	5.550	100.0

Az 1930. évi román népszámlálás tehát kerekén 180.000 fővel csökkentette az erdélyi magyarság számát. Erdélyt tényleg elhagyni kényszerült 1918-1924 között kb. 200.000 magyar (menekültek és kiüldözöttek), így ez a csökkenés indokolt lenne, azonban a természetes szaporodás 1920 és 1930 között az ott maradt magyarok számát több mint százezer fővel emelte. Ez azt jelenti, hogy a román népszámlálás által kimutatott csökkenés egy része nem valóságos fogyás, hanem papíros-eredmény. Jellemző, hogy a magyarság csökkenésének aránya a trianoni határmenti megyékben 31.6%-os, a Bánságban 16.3%-os, a Királyhágón túli Erdély területén viszont csak 12.8%-os 1910 és 1930 között.

A nemzetiségek eloszlása Erdély területén igen kusza. Csak egyetlen egy megyében találunk 90%-nál nagyobb többségben egy nemzetiséget. Ez Udvarhely székelyföldi megye, ahol a magyarság aránya 95.4%. 75—90%-os túlnyomóan egy nemzetiségű megyét 6-ot találunk. Ezek közül 4 román többségű (Fogarás, Hunyad, Alsó-Fehér, Szolnok-Doboka), 2 magyar többségű (Csík, Háromszék). 50—75% közötti arányban alkot többséget a románság 9 megyében (Krassó-Szörény, Torda-Aranyos, Beszterce-Naszód, Kolozs, Bihar, Szeben, Arad, Szilágy, Maramaros); a magyarság 2 megyében (Maros-Torda, Szatmár). 5 megyében teljesen kevert a lakosság, abszolút többsége egyik nemzetiségnek sincs. (Temes, Torontál, Brassó, Kisküküllő, Nagy-küküllő).¹⁾

¹⁾ Mindez a régi magyar közigazgatási beosztás szerint számítva. A román megyebeosztás több jelentős eltérést hozott s így a megyék nemzeti képe is jelentősen befolyásolta.

De a megyéken belül is a nemzetiségi eloszlásnak és keveredésnek legkülönbözőbb — s néhol egészen bizarr — változatait találjuk. A nagyobb városok még jobban komplikálják a helyzetet, ezek 1910-ben szinte kivétel nélkül (s nagyrészen még ma is) magyar többségűek voltak, viszont legtöbbszörnek közvetlen környezete idegen volt.

Erdély városi lakossága 1910 és 1930-ban nemzetiségileg a következőképpen oszlott meg:

	1910	%	1930	%
magyar	480.000	62.0	431.000	44.9
román	152.000	19.6	330.000	34.4
német	123.000	15.9	130.000	13.6
egyéb	19.000	2.5	69.000	7.1
Összesen:	774.000	100.0	960.000	100.0

Még kevésbé egyöntetű e terület lakosságának vallásfelekezetek szerinti megoszlása. Az egy-egy nemzetiségi csoporthoz tartozó lakosok három-négyféle vallásfelekezethez tartoznak, ami a lakosság etnikai jellegét tovább variálja, de egyúttal nagy jelentőséggel bír ez a körülmény az egyes nemzetiségek kulturális és nemzeti szervezkedéseinek szempontjából is. A valláserkölcsök téren már meglévő keretek a nevelési és művelődési tevékenység számára segítséget nyújthatnak. Nemzeti szempontból e keretek jól felhasználhatók ott, ahol az egyes egyházak hívői nemzetiségileg homogén csoportokat alkotnak, nehezebb a helyzet, ha különböző nemzetiségű lakosok tartoznak ugyanazon egyház kebelébe.

Erdélyben a nemzetiségi és vallási keretek egészben véve nem fedik egymást, de igen sokszor fedik helyileg, egy-egy vidéken. Csík megye magyarjai úgyszólván mind római katolikusok, Maros-Tordáé nagy többségben reformátusok; Brassó, Szeben, Nagyküküllő, Kisküküllő megyék (Szászföld) németjei túlnyomó többségükben lutheránusok, Temes, Torontál és Aradmegye (Bánság) németjei majdnem mind római katolikusok; Beszterce-Naszód, Szolnok-Doboka, Kolozs megye románjai nagy többségükben görög katolikusok, a déli megyéké görög keletiek. A másik oldalról nézve a dolgot: az unitárius és református vallás hívői, bárhol lakjanak, szinte kizárólag magyarok Erdélyben; a gör. kath. egyház hívői nagy többségben románok (Máramarosban rutének is), a gör. keletiek szinte kizárólag románok, a Bánságban szerbek is; a lutheránusok kevés kivétellel németek.

*A Magyarországtól Romániához csatolt terület lakóinak
felekezeti statisztikája.*

Vallásfelekezet	1000 lélek 1910	%	1000 lélek 1930	%
Görög keleti	1.807	34.4	1.931	34.8
Görög katolikus	1.243	23.7	1.385	25.0
Római katolikus	995	18.9	947	17.1
Református	694	13.2	698	12.6
Ág. hitv. evangélikus (lutheránus)	263	5.0	273	4.9
Izraelita	182	3.5	191	3.4
Unitárius	69	1.3	68	1.2
Egyéb	4	0.0	57	1.0
Összesen:	5.257	100.0	5.550	100.0

A magyar nemzetiségű lakosok közül 1910-ben 688.205 volt református vallású (41.4%); 642.858 róm. katolikus (38.7%); 127.808 izraelita (7.7%); 79.090 görög katolikus (4.8%); 68.125 unitárius (4.1%); 40.114 lutheránus (2.4%); 13.351 görög keleti (0.8%) és 937 egyéb felekezethez tartozó (0.1%).

Érdeemes egy pillantást vetni a három fő nemzetiségnek települési viszonyaira és Erdély területén való eloszlására is. A magyarság települése egyenetlen. A nagyobb magyar vidékeken kívül csak magános magyar centrumokat találunk megfelelő hinterland nélkül. A románok települése sokkal egyenletesebb. Az apró falusi csoportok behálózzák a terület jelentős részét. Viszont nincsenek komoly nagyobb centrumaik. E falusi telepek mindenesetre nagyobb állóképességgel rendelkeznek, mint a hatalom kezének jobban kitett városi tömegek. Ebből a szempontból az erdélyi románság védettebb helyzetben volt a régi magyar uralom alatt, mint ma a magyarság, eltekintve attól, hogy olyan elnyomó és kifosztó tendenciák, mint ma a kormányhatalom és többségi nép részéről a magyar uralom alatt nem érvényesültek.

A településbeli különbségekben azonban minőségbeli különbségek is rejlenek s ezt nem lehet eléggé hangsúlyozni éppen ma, amikor szeretik a nemzeteket és népeket pusztán számmal mérni. Egy-egy vidék életében s ezeken keresztül az ország életében is, a városi kiművelt lakosság tízezreinek mindenesetre nagyobb súlya, jelentősége van, mint számban ugyanannyi falusi lakosnak. Akár a politikai, akár a közigazgatási, kulturális vagy gazdasági élet irányítását vesszük is, kiművelt emberfőkre szükség van s a városi lakosság nemcsak igények és életmód terén, hanem a munka terén is több vagy magasabbrendű értéket termel, mint

ugyanannyi vagy számban több falusi. Az élet természetes rendjének mutatkozik a városodás folyamata, amelynek révén a falusi lakosság kirajzó csoportjai nemcsak lakóhelyet és foglalkozást változtatnak, hanem társadalmi pozíciót is és egyedeikben különböző gyorsasággal, de néhány generáción át tömegeikben is megteszik az utat a városi munkásosztálytól az önálló iparos vagy vállalkozók vagy a szellemi foglalkozásúak osztályáig. Bármennyire becsüljük és értékeljük tehát az egészséges, életerős falusi népet, nem szabad abba a hibába esnünk, hogy egy-egy népcsoport mérlegelésénél minőségkülönbségeket az egyes népcsoportok belső rétegződése szerint ne tegyünk. Az erdélyi magyarság sokkal nagyobb mértékben városlakó, mint a románság. (Az erdélyi román lakosság 10.2%-a lakott 1930-ban városokban, a magyar lakosság 29.1 %-a.) Ebből származnak hátrányok is (így különösen a jövőbeli várható számbeli gyarapodás tekintetében), de vannak ennek a körülménynek előnyei és feltétlenül módosítja ez a 'körülmény a magyar és román lakosság puszta számerejének összehasonlításából kitűnő népi-erőmérleget.

Ami Erdély nemzetiségeinek szaporodási viszonyait illeti, a román statisztikai hivatal által publikált népmozgalmi adatokból megállapítható, hogy a magyarjellegű területek, különösen a Székelyföld lakosságának szaporodása erősebb ütemű, mint a tiszta román területek lakosságáé. A falusi magyar népesség tehát Erdélyben nem áll szaporaság dolgában általában a román mögött, hanem az előtt. A városok népességének kis szaporasága viszont Erdély városi népességének mai nemzetiségi tagozódása mellett elsősorban a magyarság számbeli fejlődésének ütemét csökkenti. Ha azonban az életerős magyar falusi vidékek s elsősorban a Székelyföld népfeleslegét Erdélyben a magyar városok veszik fel, akkor a városi magyarság továbbfejlődése biztosítva van. A Székelyföldről ma is 30—35.000 ember vándorol el tízévenként.

A magyarság Erdély területén való belső vándorlásainak, a vándorlások volumenének, folyamatosságának és irányainak problémája igen nagy horderejű a magyarság jövője szempontjából. Ezért ezekkel a viszonyokkal részletesebben és behatóbban kell a jövőben foglalkoznunk, mint eddig tettük.

Rónai András dr.